

Mit o królu Edypie

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Galeria zdjęć interaktywnych](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Jan Parandowski, *Mitologia. Wierzenia i podania Greków i Rzymian*, Warszawa 1979, s. 147.
- Źródło: Jan Parandowski, *Mitologia. Wierzenia i podania Greków i Rzymian*, Warszawa 1979, s. 205–212.
- Źródło: Lucilla Burn, *Mity greckie*, tłum. R. A. Sucharski, Warszawa 1999, s. 81.
- Źródło: Zygmunt Kubiak, *Mitologia Greków i Rzymian*, Warszawa 1998, s. 381–382.
- Źródło: Arystoteles, *Poetyka*, oprac. H. Podbielski, tłum. H. Podbielski, Wrocław 1989, s. 19.

-- -- .

- Źródło: Jacqueline de Romilly, *Tragedia grecka*, tłum. I. Sławińska, Warszawa 1994, s. 93-94.
- Źródło: Jan Parandowski, *Wierzenia i podania Greków i Rzymian*, Warszawa 1979.

” Jan Parandowski

Wierzenia i podania Greków i Rzymian

Straszny był dzień, kiedy Tejrezjasz [...] odkrył prawdę: król Teb jest winien zbrodni ojcobójstwa i kazirodztwa. Na wieść o tym Jokasta powiesiła się, a Edyp wykuł sobie oczy, odział się w łachmany żebracze i o kiju wywłókł się z miasta.

Źródło: Jan Parandowski, *Wierzenia i podania Greków i Rzymian*, Warszawa 1979.

Tragiczna historia Edypa opisana została w tzw. cyklu tebańskim Sofoklesa. Według greckich legend na Tebach, rządzonych przez dynastię Labdakidów, ciążyła klątwa. Gniew bogów dosięgał kolejnych pokoleń — król Edyp, syn Lajosa, nieświadomie popełnił zbrodnię, których chciał uniknąć. Mit ten niośł ze sobą ostrzeżenie, że nie da się oszukać losu i jego wyrokom nie można się sprzeciwić. Sięgając do legend tebańskich, Sofokles upominał Ateny, że kwestionowanie boskich nakazów prowadzi do upadku.

Twoje cele

- Poznasz podstawowe kategorie mitów.
- Omówisz znaczenie postaci Edypa w kulturze.
- Stworzysz drzewo genealogiczne rodziny Edypa.
- Poznasz historię rodu Labdakidów.
- Ułożysz chronologicznie wydarzenia dotyczące losów Edypa.

Przeczytaj

Cykl mitów tebańskich

Ze względu na temat, wyróżnia się kilka podstawowych kategorii mitów: [teogoniczne](#), [kosmogoniczne](#), [antropogeniczne](#) i [genealogiczne](#). Te ostatnie przedstawiały początki i dzieje rodów oraz plemion (gr. *genos* – pochodzenie), zalicza się do nich cykl tebański, zbiór opowieści dotyczących losów mieszkańców greckiego miasta Teby.

Teby (grecki region Beocja). Współczesna mapa Grecji z zaznaczonymi nomosami czyli okręgami geograficzno-kulturowymi.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Teby przed Edypem

Dzieje ojczyzny Edypa miały rozpocząć się kilka pokoleń przed narodzinami bohatera. Według mitu miasto założył Kadmos, brat [Europy](#), gdy na polecenie rodziców bezskutecznie poszukiwał swej siostry porwanej przez Zeusa. Nie mógł wrócić sam do domu, bo byłoby to niezgodne z rozkazem ojca, Agenora. Osiadł więc na obczyźnie, z dala od rodzinnego Tyru. Liczne nieszczęścia, które spadały na jego nową rodzinę i nową ojczyznę, sprawiły, że najpierw [abdykował](#), a następnie opuścił Teby. Jego

następcą został Labdakos, założyciel dynastii, o którym mówiło się, że Kadmos jest jego dziadkiem. Do tej dynastii należeli Lajos oraz Edyp.

” Jan Parandowski

Mitologia. Wierzenia i podania Greków i Rzymian

Po Amfionie i Dzetosie posiadał tron tebański Lajos, od którego wyszło pokolenie najniezwyklejszych władców. Wyrocznia ostrzegła go, że polegnie z ręki własnego syna, który w następstwie ożeni się z jego żoną, a swoją matką, Jokastą. Gdy im się więc syn narodził, przekłuli mu pięty żelaznymi kolcami, związali i wyrzucili w górach. Dziecko znaleźli pasterze i zanieśli do Koryntu, aby oddać na wychowanie królowej, która nie miała własnego potomstwa. Chłopak miał nogi nabrzmiałe od przekłucia, przewano go więc Ojdipus (Edyp) – “człowiek o spuchniętych nogach

Źródło: Jan Parandowski, *Mitologia. Wierzenia i podania Greków i Rzymian*, Warszawa 1979, s. 147.

” Lucilla Burn

Mity greckie

Cykl mitów opowiadający o Tebach i losach panującej nad miastem królewskiej rodziny jest z całą pewnością równie stary jako opowieści tworzące [Iliadę i Odyseję](#). Jednakże zachowane źródła poświadczające ten cykl pochodzą z czasów znacznie późniejszych niż poematy Homerowe: mit o założeniu Teb znamy przede wszystkim z literatury rzymskiej, a zwłaszcza z poezji [Owidiusza](#), natomiast opowieści o [Penteusie](#) i Edypie dotarły do nas za pośrednictwem ateńskich tragików z V w. p.n.e.: Ajschylosa, Sofoklesa i Eurypidesa.

Źródło: Lucilla Burn, *Mity greckie*, tłum. R. A. Sucharski, Warszawa 1999, s. 81.

Edyp jako heros

Joseph Blanc, *Edyp zabija Lajosa*, 1867

Źródło: VladoubidoOo, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Nie zachowały się poematy epickie, które przedstawiałyby losy Edypa, odnajdziemy je w tragediach Sofoklesa *Król Edyp* (ok. 425 r. p.n.e.) oraz *Edyp w Kolonos* (ok. 407 r. p.n.e.).

” Zygmunta Kubiaka

Mitologia Greków i Rzymian

(...) Edyp do innego bytu odszedł w podateńskiej gminie Kolonos, leżącej na wzgórzu i wokół wzgórza [...]. Tu dokonał żywota, zostawiając swój grób, którego miejsce znał tylko król Aten, Tezeusz.

Sofokles z pewnością często odwiedzał zielony Kolonos, którego swojski urok chór w tragedii będzie wymownie opiewał: jaśnieją tu narcyzy i szafrany, źródła wilżą trawę łąki, rozścielonej nad brzegiem Kefisosu; nie omijają tego miejsca [Muzy](#) i złota [Afrodyte](#). Poeta słyszał tu od ludzi, że nieszczęsny, lecz potem uczczony przez bogów król tebański jest ich herosem, czyli istotą znajdującą się [...] jakby w połowie drogi między człowiekiem a bogiem. Stawali się po śmierci

herosami ci, którzy przez czyny i losy przekroczyli normalnie właściwą naturze ludzkiej miarę. [...]

W utworze tym „twarde światło sofoklejskie” odsłania fabułę raczej wzniosłą niż groźną. Poeta stara się odpowiedzieć na pytanie, jak to jest możliwe, że człowiek, który w życiu był tak straszliwie zhańbiony, po śmierci, jak twierdzili stanowczo mieszkańcy Kolonos, czujący jego opiekę, stał się herosem. I znajduje Sofokles odpowiedzi godne uwagi. Po pierwsze, dokonuje wyraźnego rozróżnienia między złymi czynami popełnionymi umyślnie a takimi, które popełniono mimo woli. Na Edypie ciążyą tylko występki tej drugiej kategorii, tak przynajmniej mniemali Grecy. Bo przecież on nie wiedział, że obcy wędrowiec to jego ojciec, a królowa Teb to jego matka. [...] Poza tym heroizacja, której zapowiedzią już za życia jest dostojność bijące z postaci Edypa, zauważone w tragedii przez bezimiennego Kolonejczyka [...]:

„Z dobrego jesteś rodu, to się widzi;
Tylko nie sprzyja ci [dajmon](#)”

jest jakby zadośćuczynieniem za przekraczające miarę cierpienia owego męża.

Źródło: Zygmunt Kubiak, *Mitologia Greków i Rzymian*, Warszawa 1998, s. 381–382.

Edyp jako postać archetypiczna

Grecki filozof Arystoteles (384–322) jest autorem m.in. *Poetyki* (ok. 335 r. p.n.e.). Przedstawił w niej rozważania na temat struktury utworu literackiego, koncentrując się przede wszystkim na wyjaśnieniu, czym jest tragedia. Wskazał tam cel, jaki powinien przyświecać autorom dzieł zaliczanych do tego gatunku:

Arystoteles

” Poetyka

Tragedia jest to naśladowcze przedstawienie akcji poważnej, skończonej i posiadającej (odpowiednią) wielkość, wyrażone w języku ozdobnym, odmiennym w różnych częściach dzieła, przedstawienie w formie dramatycznej, a nie narracyjnej, które przez wzbudzenie litości i trwogi doprowadza do „oczyszczenia” [katharsis] tych uczuć.

Źródło: Arystoteles, *Poetyka*, oprac. H. Podbielski, tłum. H. Podbielski, Wrocław 1989, s. 19.

Henry Fuseli, *Edyp przeklina swojego syna*, 1786

Źródło: Daderot, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Wprawdzie przywołana definicja nie dotyczy mitu, a tragedii, ale pośrednio pomaga wyjaśnić, z czego wynika wielkie znaczenie postaci Edypa w kulturze. Wywołanie u widzów litości i trwogi łączy się z ich utożsamieniem się z bohaterem oglądanej sztuki. Edyp to postać wyjątkowa: syn królewski, władca Teb, zabójca własnego ojca i mąż swojej matki. Z tym tragicznym herosem może identyfikować się każdy człowiek, gdyż jego losy symbolizują ironię losu, walkę z ciężącym na nim fatum. Każdy ruch, uczynek zbliża go do wypełnienia przepowiedni, choć jemu wydaje się, że udało mu się oszukać przeznaczenie. Edypa można potraktować jako postać archetypiczną, ukazującą pewne wzory uniwersalne, bohatera, który nieświadomy okoliczności popełnia czyny prowadzące go do katastrofy.

Tragedia grecka

Bogowie reprezentują światło wieczności, pogodę. Człowiek – przeciwnie – to istota nietrwała; żyje z dnia na dzień; jest [efemeryda](#). [...] W świecie ludzi wszystko jest niepewne i kruche. Życie ludzkie to ciągła [alteracja](#). Wszystko mija, wszystko się zmienia. [...] także i chór w *Królu Edypie*, w którego oczach los sławnego bohatera okazuje tę kruchość losu w chwili, gdy ujawnia się prawda, tak rozpoczyna swą pieśń:

„O śmiertelnych pokolenia!
Życie wasze to cień cienia.
Bo któryż człowiek więcej tu szczęścia zażyje –
Nad to, co w sennych rojeniach uwije,
Aby potem z biegiem zdarzeń
Po chwili snu – runąć z marzeń”.

Źródło: Jacqueline de Romilly, *Tragedia grecka*, tłum. I. Sławińska, Warszawa 1994, s. 93–94.

Słownik

abdykacja

(łac. *abdicatio*) zrzeczenie się władzy przez monarchę

archetyp

(gr. *arche* – początek, *typos* – typ) 1. pierwowzór, prototyp jakiejś postaci, zdarzenia, motywu, symbolu lub schematu; 2. w psychoanalitycznej teorii C.G. Junga: wspólny wszystkim ludziom, dziedziczny wzorzec reagowania i postrzegania świata

mit antropogeniczny

(gr. *ánthrôpos* – człowiek, *génesis* – pochodzenie) – wyjaśniający pochodzenie człowieka, zjawiska życia ludzkiego, takie jak jego płciowość i śmiertelność

mit genealogiczny

(gr. *genos* – ród i *logos* – słowo, wiedza) – przedstawiający powstanie oraz dzieje plemion i pradawnych rodów

mit kosmogoniczny

(gr. *kósmos* – wszechświat, ład, porządek i *gónos* – pochodzenie) – wyjaśniający pochodzenie świata, jego stworzenie

mit teogoniczny

(gr. *theós* – bóg) – opisujący powstanie i charakter bogów oraz ich wzajemnych powiązań

Galeria zdjęć interaktywnych

Polecenie 1

Obejrzyj galerię, która przedstawia wybrane epizody z mitu o królu Edypie. Na podstawie ilustracji wypisz określenia opisujące postawę Edypa.

1

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/Ph6TyMJ1v>

Mit o Edypie inspirował (i nadal to robi) wielu twórców. Szczególną rolę pełni wśród nich Sofokles, bo to jego dramaty (*Król Edyp*, *Edyp w Kolonie* oraz *Antygona*) stały się z kolei źródłem kolejnych dokonań artystów. Bardzo niewielka część dzieł nawiązujących do mitu znalazła się w multimedium, ale nawet ona świadczy o różnorodności tych nawiązań – znalazły się tu: rzeźba, fotos z przedstawienia teatralnego, drzeworyt, rycina, ilustracja i obraz. Nie przypadkiem wybrano dzieła

nowożytnie (XV-wieczne i późniejsze), gdyż ich obecność dowodzi tego, że mit o Edypie wciąż pełni kulturotwórczą funkcję.

2

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/Ph6TyMJ1v>

Rzeźbę Chaudeta można opatrzyć cytatem z *Mitologii* Jana Parandowskiego: „Dziecko znaleźli pasterze i zanieśli do Koryntu, aby oddać na wychowanie królowej, która nie miała własnego potomstwa.” Ten epizod z dziejów Edypa przypomina, że losy antycznego herosa były zmienne. Odtrącony przez ojca i matkę, nie zginął, bo wzbudził litość w prostym człowieku, jakim był pasterz Forbas. To za jego sprawą trafił do domu władców korynckich, gdzie wychowywał się, otoczony miłością przybranych rodziców i szacunkiem należnym synowi królewskiemu.

Antoine-Denis Chaudet, *Mały Edyp przywrócony do życia przez pasterza Forbasa, który zdjął go z drzewa*, między 1763 a 1810 r.

Źródło: Wikimedia Commons, Loicwood, licencja: CC BY-SA 2.5.

1

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/Ph6TyMJ1v>

Tejrezjasz to tebański wróżbita, który według różnych źródeł żył siedem lub dziewięć pokoleń. Już ta długowieczność była źródłem rozległej wiedzy, jednak przede wszystkim jego mądrość wynikała z woli bogów, którzy obdarzyli go umiejętnością wyjaśniania tego, co dla innych ludzi pozostawało niejasne.

2

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/Ph6TyMJ1v>

W micie o Edypie zdolność do przepowiadania łączy się z wiedzą o przeszłości:

„Straszny był dzień, kiedy Tejrezjasz zjawił się pałacu Edypa. Milczał długo, aby odwlec chwilę nieszczęścia. Na koniec odkrył prawdę: król Teb jest winien zbrodni ojcobójstwa i kazirodztwa.” Wprawdzie los Edypa był przypieczętowany już od chwili narodzin, ale od momentu, gdy poznał prawdę, król Teb miał świadomość, że przed losem nie można uciec. Niewidomy starzec wiedział o tym wcześniej, widział więc lepiej niż mający zdrowe oczy Edyp.

Scena z przedstawienia *Król Edyp*, wystawionego w trakcie festiwalu sztuk greckich w Lugo (Hiszpania)

Źródło: Wikimedia Commons, IES-MGB, licencja: CC BY 2.0.

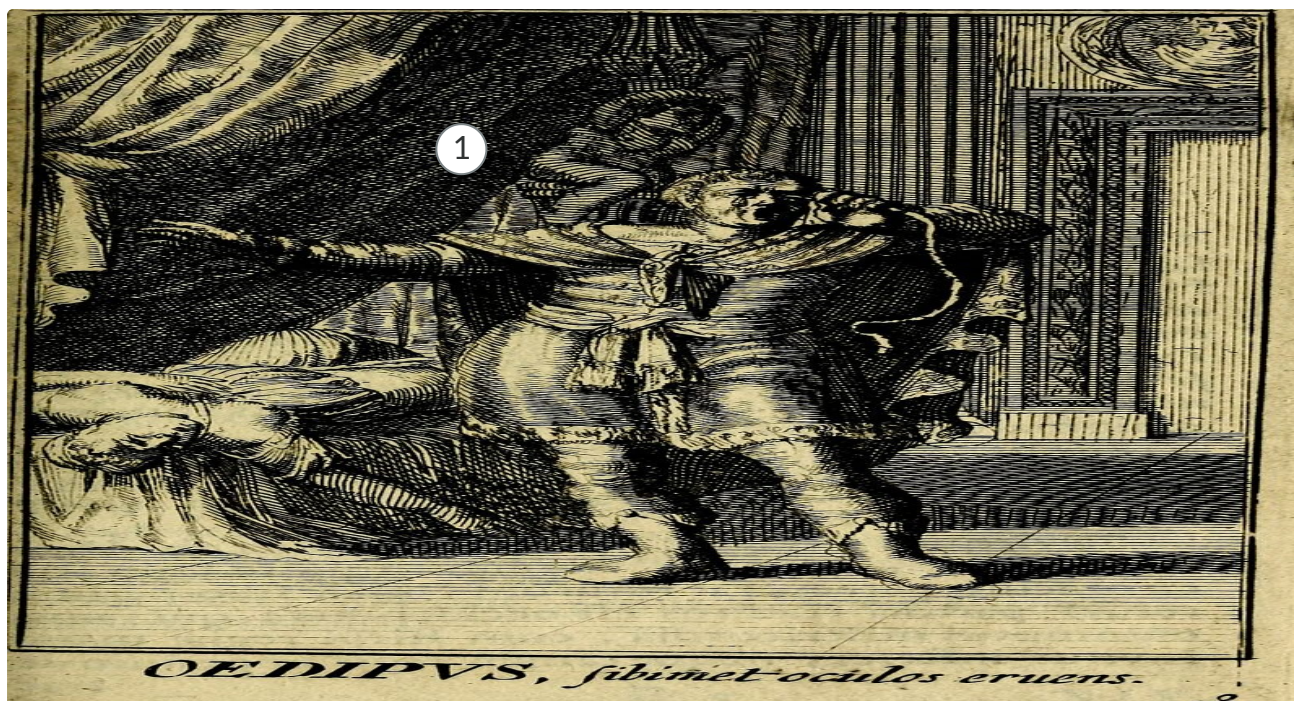
1

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/Ph6TyMJ1v>

„Na wieść o tym Jokasta powiesiła się.” (ilustracja przedstawia scenę przebicia się mieczem, ale antyczne źródła mówią o innej formie popełnienia samobójstwa przez władczynię Teb). W ten sposób Edyp niejako zamordował własną matkę i do szeregu niezamierzonych przewin (ojcobójstwo, kazirodztwo) dołożył kolejną: doprowadził do tego, że Jokasta została okryta się hańbą i popadła w rozpacz.

Drzeworyt z XV-wiecznego druku, będącego niemieckim przekładem dzieła Giovanniego Boccaccia, zatytułowanego *O znanych kobietach* – ilustracja przedstawia Jokastę i Edypa.

Źródło: Wikimedia Commons, kladcat, dostępny w internecie: commons.wikimedia.org, licencja: CC BY 2.0.

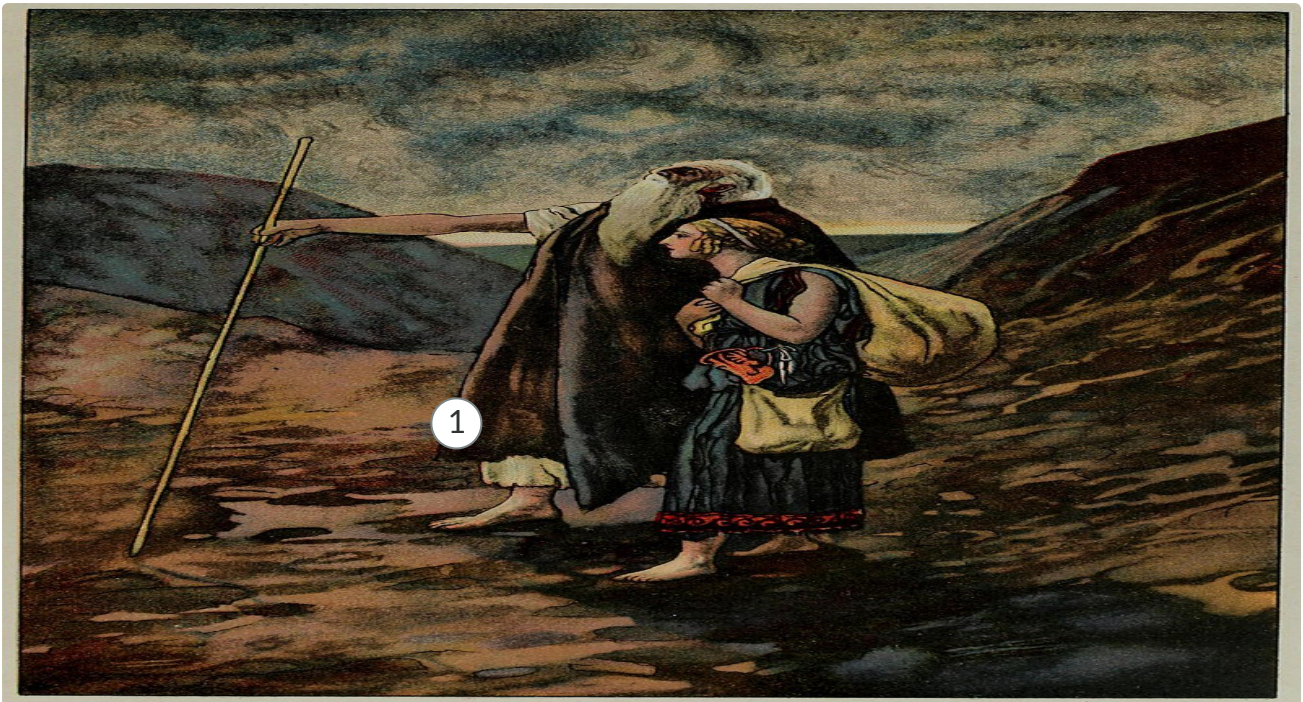
1

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/Ph6TyMJ1v>

„Na wieść o tym [...] Edyp wykuł sobie oczy.” – uczynek Edypa jest konsekwencją tego, co wydarzyło się do tej pory. Wprawdzie król Teb dotąd miał oczy, ale w rzeczywistości nie widział, teraz natomiast przejrzał i postanowił więcej nie oglądać straszego świata. Edyp nie musiał wykonywać tak desperackiego gestu, gdyż (jak sam ogłosił) morderca Lajosa miał zostać „tylko” wygnany, a nie oślepiiony. Jednak wykuwając sobie oczy szpilą z chusty, na której powiesiła się jego matka, odcinał się od wszystkich i wszystkiego – nie chciał i nie mógł spojrzeć w oczy Tebańczykom.

Ilustracja przedstawiająca okaleczającego się Edypa pochodzi z dzieła Ludolpha Smidsa *Pictura loquens sive Heroicarum tabularum Hadriani Schoonebeeck, enarratio et explicatio* (1695).

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

1

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/Ph6TyMJ1v>

Nieszczęście Edypa polegało na tym, że właściwie sam wydał na siebie wyrok, nakazując ukaranie zabójcy Lajosa. Opuszczając miasto, wykazał się konsekwencją, ale można przypuszczać, że społeczność tebańska nie pozwoliłaby mu pozostać w ojczyźnie, na którą bezwiednie ściągnął nieszczęście w postaci zarazy. Niektóre wersje mitu wprawdzie mówią, że Edyp, dręczony przez Erynie (czyli boginie zemsty) za to, że przyczynił się do śmierci matki, jeszcze kilka lat rządził Tebami, a następnie zginął w obronie swego państwa, ale m.in. za sprawą Sofoklesa znacznie bardziej znana jest inna wersja dziejów byłego króla:

„Edyp [...] odział się w łachmany żebracze i o kiju wywłókł się z miasta, dziad stary i złamany. Prowadziły go córki.”

Edyp stracił więc niemal wszystko: żonę, władzę i ojczyznę.

Ilustracja *Niewidomy Edyp prowadzony przez córkę Antygone*, znajduje się w książce autorstwa Logana Marshalla *Myths and legends of all nations*, 1914.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

1

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/Ph6TyMJ1v>

Tradycja żywa w okolicach Aten wyjaśniała, dlaczego Edyp jest tam czczony jak heros. Mīt opowiada o końcu długotrwałego wygnania byłego władcy Teb: „Szukał ziemi, w której by się do grobu położył. Zaszedł do miejscowości Kolonos, niedaleko Aten, i tam umarł”.

Stało się tak „po wieloletniej tułaczce. [...] Przeklęci przez niego synowie Eteokles i Polinejkes, przygotowujący się do wzajemnej walki, wiedzą, że zwycięży ten, kto będzie miał przy sobie ojca żywego lub martwego. Postanawiają za wszelką cenę zdobyć go, każdy dla siebie. Prośby i pretensje obydwu zostaną odrzucone przez Edypa, który znalazł opiekuna w królu Aten, Tezeusza. Podziemny grzmot zwiastuje zbliżanie się śmierci. Edyp [...] idzie w towarzystwie Tezeusza naprzeciw przeznaczeniu. [...] Jedyną zapłatą dla Edypa cierpiącego bez winy jest ukojenie w śmierci, ale jego grób będzie źródłem pomyślności dla ziemi, w której spoczął”.

Źródło: Alicja Szastyńska-Siemion, *Od „Orestei” do „Antygony”. Ajschylos, Sofokles* [w:] *Dramat starożytny*, Wrocław 1984, s. 24.

Fulchran-Jean Harriet, *Edyp w Kolonie*, 1798.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Polecenie 2

Zwróć uwagę na postawę i wyraz twarzy Edypa na obrazach: *Edyp prowadzony przez córkę Antygonę* i *Edyp w Kolonie*. Napisz, w jaki sposób Edyp znosi swoje cierpienie.

Sprawdź się

” Jan Parandowski

Mitologia. Wierzenia i podania Greków i Rzymian

Onego czasu ze wszystkich kobiet na ziemi najurodziwsza była Europa, córka Agenora, władcy fenickiego miasta [Sydonu](#). Lubiła chodzić nad brzeg morza, gdzie bawiła się z rówieśnikami.

Dziewczęta zbierały kwiaty i tańczyły. Razu pewnego zobaczyły na łące pięknego białego byka. [...] Dziewczęta oblegały go dokoła, podawały mu zioła soczyste, a on jadł i szerokim językiem lizał ich białe dłonie. W końcu opłotły go wieńcami i królewna Europa usiadła mu na karku. Wtedy jednym susem skoczył i porwał się do ucieczki. Wpadł do morza, popłynął.

Był to sam Dzeus, który zakochał się w ślicznej pannie. Posejdon wygładził przed nim powierzchnię morza, że była jak stół równiutka. [...] Tak dopłynęli do Krety. Dzeus przygotował swej lubej mieszkanie w cudownej grocie, którą osłaniał klon cienisty.

Tymczasem w Sydonie stary Agenor rozpaczał po stracie córki. Zawołał swego syna, Kadmosa, kazał mu szukać siostry i zabronił wracać do domu bez Europy. Kadmos poszedł, ale po długich, bezskutecznych wędrowaniach stracił wszelką nadzieję i bojąc się gniewu ojca, postanowił osiedlić się na obczyźnie. Przede wszystkim jednak poradził się wyroczni, gdzie ma założyć nowe gniazdo. Powiedziano mu, żeby siedł za spotkaną w pustym polu jałówką i pozostał tam, gdzie się ona zatrzyma. Tak się stało. [...] W istocie, miejsce było wyborne do założenia miasta. Kadmos chciał zaraz podziękować bogom i wysłał towarzyszy po wodę potrzebną do ofiar.

Ale gdy przez kilka godzin nikt z nich nie wracał, poszedł ich szukać. W lesie, przy źródle, ujrzał smoka, który chleptał gorącą krew pomordowanych dworzan. [...] Bohater złożył się oszczepem i rzucił tak celnie, że zabił potwora na miejscu. Potem wyjął mu z paszczy wszystkie zęby i zasiał je w ziemi. W kilka dni wyrósł ze smoczych kłów orszak zbrojnych mężów, którzy stoczyli między sobą krwawą walkę. Ocalało z nich tylko pięciu i ci stali się wiernymi towarzyszami Kadmosa, który z ich pomocą założył miasto Teby. Rządził mądrze i sprawiedliwie, a bogowie widząc, że jest dobrym królem, chętnie przebywali w jego domu i dali mu za żonę Harmonię, córkę [Aresa](#) i [Afrodyty](#).

Ale nie zaznał szczęścia w rodzinie. Oto bowiem wnuk jego, Akteon, skończył haniebną śmiercią pod kłami własnych psów; córka Semele spłonęła wśród gromów i błyskawic; druga córka, Agaue, zabiła własnego syna, Penteusa; trzecia córka, Ino, w szaleństwie rzuciła się do morza. Kadmos nabrał takiego wstrętu do złowrogiej ziemi tebańskiej, że na starość przeniósł się wraz z żoną do odległej Ilirii. Bogowie zamienili ich oboje w węże.

Po Kadmosie działo się w Tebach coraz gorzej. Jeden z jego następców, Lykos, co znaczy po prostu „wilk”, miał za żonę Dirke, kobietę niegodziwą. W pałacu królewskim żyła ich krewna Antiope wraz z dwoma synami, Amfionem i Dzetosem. Dirke kazała chłopców wyrzucić i książęta chowali się u pewnego pasterza wołów. Kiedy jednak podrośli, nie chcieli dłużej znosić poniżenia. Zebrali garść tęgich chłopców, zdobyli zamek królewski, zabili Lykosa, a Dirke przywiązali do rogów byka, który ją na śmierć po ziemi zawłóczył. [...]

Amfion i Dzetos stawszy się władcami Teb, postanowili otoczyć je murami. Przyszło im to bardzo łatwo, gdyż Amfion miał cudowną harfę i tak pięknie grał na niej, że kamienie, poruszone czarodziejską muzyką, same się zbierały i układały rzędkiem.

Amfion ożenił się z córką Tantalosa, imieniem Niobe. Z tego małżeństwa urodziło się czternaścioro dzieci: siedmiu synów i siedem córek. Niobe była okrutnie dumna z tak liczного potomstwa. Mówiła, że nie rozumie, jak ludzie mogą oddawać cześć Latonie, która ma tylko dwoje dzieci. [...] Latona, dotknięta zniewagą, poskarżyła się swoim dzieciom: Apollinowi i Artemidzie. Oboje natychmiast zeszli z Olimpu i kilkunastu strzałami z łuku uśmiercili całe potomstwo Niobe. Osierocona matka [...] przesiadywała na podmiejskiej górze, póki jej bogowie nie zamienili w kamień. Lecz i wtedy jeszcze cierpiała. Z kamienia, w którym była zaklęta jej dusza, płynęły łzy strugą jasnego źródła.

Po Amfionie i Dzetosie posiadał tron tebański [Lajos](#), od którego wyszło pokolenie najniezszczęśliwszych władców. Wyrocznia ostrzegła go, że polegnie z ręki własnego syna, który w następstwie ożeni się z jego żoną, a swoją matką, Jokastą. Gdy im się więc syn narodził, przekłuli mu pięty żelaznymi kolcami, związali i wyrzucili w górach. Dziecko znaleźli pasterze i zanieśli do Koryntu, aby oddać na wychowanie królowej, która nie miała własnego potomstwa. Chłopak miał nogi nabrzmiałe od przekłucia, przewano go więc Ojdipus (Edyp) – „człowiek o spuchniętych nogach”.

Edyp nie czuł się szczęśliwy. Rówieśnicy nazywali go podrzutkiem, a nikt nie chciał wyjawić tajemnicy jego pochodzenia. Pojechał zatem do Delf, do wyroczni. W ciemnym sanktuarium dał się słyszeć głos

boży, który go upominał, aby nie wracał do ojczyzny, gdyż zabije ojca i ożeni się z matką. Edyp sądząc, że królestwo Koryntu są jego rodzicami, postanowił winnych stronach dom sobie założyć. Po drodze jednak spotkał wóz, na którym siedział jakiś pan w otoczeniu kilku dworzan. Było to w ciasnym wąwozie górskim i służba krzyknęła na Edypa, aby ustąpił ze ścieżki. Butny młodzieniec nie usłuchał. Powstała kłótnia i bójka, w której tamci śmierć ponieśli. Edyp poszedł dalej, nie domyślając się, że ów pan na wozie — to Lajos, jego własny ojciec.

W Tebach objął rządy szwagier zabitego króla, Kreon. Ale w kilka dni później w górach podmiejskich pojawił się dziwny potwór, który zaczął porywać ludzi i rzucać w przepaście. Nazywał się Sfinks. Miał twarz i piersi kobiety, a resztę ciała lwa, ze skrzydłami jak u ptaka. Powiedział, że dopiero wtedy ustąpi z ziemi tebańskiej, jeśli się znajdzie ktoś, co rozwiąże jego zagadkę. Tej zagadki nauczył się od muz, a sens jej był taki: „Co to za zwierzę, obdarzone głosem, które z rana chodzi na czworakach, w południe na dwóch nogach, a wieczorem na trzech?”. Na próżno odbywano wiece, zgromadzenia i narady: nikt nie umiał dać rzetelnej odpowiedzi. Wielka żałoba spadła na miasto, albowiem Sfinks co dzień porywał ludzi. Wówczas Kreon ogłosił, że kto wyjaśni zagadkę, otrzyma królestwo tebańskie i ożeni się z Jokastą, wdową po zamordowanym Lajosie. W tym właśnie dniu przybył do stolicy Edyp. Myślał przez cały dzień o zagadce, a wieczorem położył się spać i miał sen wróżebny, który mu poddał właściwe rozwiązanie. O świcie poszedł do Sfinksa i powiedział: „Człowiek chodzi rano, to jest w dzieciństwie, na czworakach; gdy urośnie, staje się zwierzęciem dwunożnym; a w starości, która jest życia wieczorem, podpira się laską, jakby mu trzecia noga przybyła”. Usłyszawszy to Sfinks rzucił się w przepaść.

Kreon dotrzymał słowa, Edyp ożenił się z Jokastą i zaczął panować. Z początku wiodło się wszystko dobrze. Jokasta urodziła dwóch synów: Polinejkesa i Eteoklesa, oraz dwie córki: Antygonę i Ismenę. Ale nad domem królewskim wisiała klątwa bogów. Podwójna zbrodnia Edypa oddała Teby w moc złych duchów. Kraj nawiedzały bezprzykładne klęski. Ziemia leżała twardym ugiem [...]. Dzieci przychodziły na świat nieżywe. Zwierzęta nie rozmnażały się. Wezwano wieszczą, Tejrezjasza.

Był to ślepy starzec z długą, białą brodą. [...] Pozbawiony widoku rzeczy ziemskich, znał tajemnice przyszłości, wiedział to, o czym nikt nie wie, i rozumiał mowę ptaków. Straszny był dzień, kiedy Tejrezjasz [...] odkrył prawdę: król Teb jest winien zbrodni ojcobójstwa i kazirodztwa. Na wieść o tym Jokasta powiesiła się, a Edyp wykuł sobie oczy, odział się w łachmany żebracza i o kiju wywłókł się z miasta [...]. Prowadziły go córki. Szukał ziemi, w której by się do grobu położył. Zaszedł do miejscowości [Kolonos](#), niedaleko Aten, i tam umarł. Pochowano go w gaju, do którego z wiosną zlatywały się roje słowików.

W Tebach zostali dwaj bracia: Eteokles i Polinejkes. Zgodzili się, że co rok inny z nich będzie panował. Eteokles pierwszy wziął berło, lecz po upływie roku nie chciał ustąpić bratu i wygnał go z kraju. Polinejkes schronił się do Argos, do króla Adrastosa. Znalazł gościnne przyjęcie, ożenił się z córką królewską i namówił teścia do wyprawy przeciw Tebom. Adrastos zebrał wojsko i obiegł miasto. Ale Tebańczycy uczynili wypad i odnieśli zwycięstwo. Wszyscy wodzowie nieprzyjacielscy polegli. Eteokles również padł na polu bitwy.

Rządy objął ponownie Kreon. Ciało zdrajcy Polinejkesa kazał wyrzucić krukowi na pożarcie i zabronił pod karą śmierci uczcić go pogrzebem. Ale siostra Antygona, biały kwiat lilii wyrosły ze skrwawionej ziemi tebańskiej – nie usłuchała rozkazu. Własnymi rękami wykopała grób i pochowała zwłoki brata. Za karę zamurowano ją żywcem w sklepionej piwnicy. W dziesięć lat później synowie wodzów pokonanych pod Tebami przygotowali nową wyprawę. Miasto nie miało sił do obrony. Tejrezjasz doradził Tebańczykom wysłać do nieprzyjaciół poselstwo z prośbą o pokój, a tymczasem, korzystając z rozejmu, uciec z oblężonych murów. Tak się stało. Kiedy rozważano warunki pokoju, wszyscy mieszkańcy naładowali wozy dobytkiem, wsadzili na nie żony i dzieci i opuścili miasto. Po drodze Tejrezjasz zmarł, napiwszy się wody z pewnego źródła. Tymczasem wojska nieprzyjacielskie weszły do Teb, zburzyły je doszczętnie i co jeszcze ze skarbów zostało, posłały w ofierze świątyni delfickiej.

Źródło: Jan Parandowski, *Mitologia. Wierzenia i podania Greków i Rzymian*, Warszawa 1979, s. 205–212.

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Wyjaśnij, do której kategorii tematycznej należy mit o Edypie. Odpowiedź uzasadnij w 10-20 słowach.

Ćwiczenie 2

Oceń prawdziwość zdań. Zaznacz Prawda, jeśli zdanie jest prawdziwe lub Fałsz – jeśli jest fałszywe.

Zdanie	Prawda	Fałsz
Dzeusowi w uprowadzeniu Europy pomógł Apollo.	☐	☐
Kadmos zabił smoka, rozwiązując jego zagadkę.	☐	☐
Semele zginęła, pożarta przez Sfinksa.	☐	☐
Dirke przywiązano do rogów byka.	☐	☐
Amfion miał czarodziejską lirę.	☐	☐
Latona, która poczuła się znieważona przez Niobe, poskarżyła się Artemidzie.	☐	☐
Eteokles był zięciem Adrastosa.	☐	☐
Polinejkas był zięciem Adrastosa.	☐	☐

Ćwiczenie 3

Uporządkuj w kolejności chronologicznej zdania przedstawiające epizody z życia Edypa i jego rodziny.

Zaraza w Tebach.

Edyp dociera do Kolonos.

Nazwanie chłopca Opuchłostopym.

Edyp rozwiązuje zagadkę Sfinksa.

Samookaleczenie Edypa.

Narodziny Edypa.

Samobójstwo Jokasty.

Spotkanie na pustkowiu z Lajosem.

Edyp dowiaduje się od wyroczni, że zabije ojca i poślubi matkę.

Terezjasz wyjawia, kto zabił Lajosa.

Edyp trafia do Koryntu.

Edyp żeni się z Jokastą.

Ćwiczenie 4

Na podstawie mitu o Edypie stwórz drzewo genealogiczne jego rodziny. Uwzględnij przodków oraz potomstwo.

Ćwiczenie 5

W starożytności nadawano imiona, które określały wygląd bądź charakter osób je noszących. W omawianym micie dotyczy to m.in. głównego bohatera – okaleczone stopy spowodowały, że nazwano go właśnie Edypem. Dziś podobną rolę mogą pełnić przydomki i przezwiska. Zaproponuj przydomki co najmniej trzech postaci z mitu, wykorzystując informacje o ich wyglądzie czy charakterze.

Ćwiczenie 6

Jedną z ważnych postaci mitu o Edypie jest Sfinks. Z tą postacią łączy się kilka związków frazeologicznych. Wyjaśnij ich znaczenie:

- sfinksowa zagadka,
- sfinksowa odpowiedź,
- sfinksowy wyraz twarzy,
- sfinksowy uśmiech.

Ćwiczenie 7

Stwórz krzyżówkę, której hasła i rozwiązanie będą odnosiły się do mitu tebańskiego.

Pytania : 1

Ćwiczenie 8

Przyporządkuj cechy mitologicznego herosa do postaci Edypa:

nadzwyczajne zdolności,

odwaga,

siła,

spryt,

pochodzenie,

honorowa postawa,

cześć oddawana za życia i po śmierci.

Uzasadnij każdą przyporządkowaną cechę.

Praca domowa

Uzasadnij, że Edyp jest postacią archetypiczną. Odwołaj się do mitu o Edypie i wybranego tekstu kultury.

Dla nauczyciela

Autor: Anna Grabarczyk

Przedmiot: Język polski

Temat: Mit o królu Edypie

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

3) rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne i synkretyczne, w tym: gatunki poznane w szkole podstawowej oraz epos, odę, tragedię antyczną, psalm, kronikę, satyrę, sielankę, balladę, dramat romantyczny, powieść poetycką, a także odmiany powieści i dramatu, wymienia ich podstawowe cechy gatunkowe;

- 5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;
- 11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;
- 14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;
- 16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

- 7) odróżnia dyskusję od sporu i kłótni;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

- 1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;
- 2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;
- 4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;
- 8) tworzy plan kompozycyjny i dekompozycyjny tekstów o charakterze argumentacyjnym;

IV. Samokształcenie.

- 6. wybiera z tekstu odpowiednie cytaty i stosuje je w wypowiedzi;
- 9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

- 1) odczytuje tekst w jego warstwie semantycznej i semiotycznej;
- 12) rozumie pojęcie aluzji literackiej, rozpoznaje aluzje w utworach i określa ich znaczenie w interpretacji utworów;

Teksty polecane do samokształcenia

- 3) Człowiek Grecji, red. Jean-Pierre Vernant;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności.

Cele operacyjne. Uczeń:

- wymienia różnice między tragedią Sofoklesa a mitem;
- redaguje recenzję na podstawie słuchowiska radiowego;
- uczestniczy w dyskusji na temat winnych nieszczęściom Edypa;
- omawia znaczenie postaci Edypa w kulturze.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- mapa myśli.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel prosi uczniów o wysłuchanie adaptacji radiowej o Edypie
<https://ninateka.pl/vod/teatr/krol-edyp-sofokles/>
Zadaniem uczniów jest napisanie recenzji na temat wysłuchanej audycji.

Faza wprowadzająca:

1. Uczniowie wypowiadają się na temat różnic pomiędzy *Królem Edypem* a mitem o królu Edypie.

2. Nauczyciel udostępnia uczniom e-materiał i wprowadza ich w temat lekcji. Informuje, że szczególnego znaczenia w kulturze światowej nabrały mity mówiące o Edypie, jednym z ostatnich władców Teb.
3. Nauczyciel wraz uczniami ustala cele zajęć i kryteria sukcesu.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie indywidualnie zapoznają się z treścią sekcji „Przeczytaj”. Następnie przygotowują mapę myśli, w której zamieszczają najważniejsze informacje z tej części.
2. Uczniowie zapoznają się z sekcją multimedialną, następnie dobierają się w pary i wykonują polecenia tam zamieszczone. Nauczyciel prosi jedną osobę o zaprezentowanie odpowiedzi, ewentualnie uzupełnia ją i komentuje.
3. Uczniowie podejmują dyskusję na temat: Kto jest winny nieszczęściom, jakie spadły na Edypa? Czy Edyp miał wybór? W jakim stopniu wyroki bogów determinowały jego los? Nauczyciel prosi wybraną osobę o podsumowanie dyskusji.
4. Nauczyciel może rozwinąć temat mitu tebańskiego i dodać, że istniały różne wersje klątwy rzuconej na Teby. Wedle najbliższej Homerowi rzucił ją na Lajosa Pelops, król Elidy, którego pięknego syna Chryzypa Lajos porwał i uwiódł. Hera, opiekunka małżeństw praworządnych, poparła klątwę Pelopsa i tak los Edypa został zdeterminowany przed jego urodzeniem.
5. Uczniowie wykonują ćwiczenia z sekcji „Sprawdź się”. Chętne osoby odczytują swoje odpowiedzi.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel prosi chętnego ucznia o podsumowanie relacji bogów i ludzi w micie o Edypie i – jeśli to potrzebne – uzupełnia informacje.
2. Nauczyciel ponownie odczytuje temat lekcji i inicjuje krótką rozmowę na temat spełnienia kryteriów sukcesu.

Praca domowa:

1. Edyp to postać archetypiczna. Napisz wypracowanie, w którym odpowiesz na pytanie: „Dlaczego współczesny człowiek może utożsamiać się z Edypem?”.
W swojej pracy odwołaj się do mitu o Edypie oraz do wybranego tekstu kultury.

Materiały pomocnicze:

- <https://ninateka.pl/vod/teatr/krol-edyp-sofokles/>
- Jean-Pierre Vernant, *Edyp bez kompleksu*, Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej 72/4, 385-403, 1981.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z multimediami z sekcji „Galeria zdjęć interaktywnych”, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.